

**ΠΕΡΙΟΔΕΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ
ΤΟΥ ΔΙΑΖΩΜΑΤΟΣ κ. ΣΤΑΥΡΟΥ ΜΠΙΕΝΟΥ
ΣΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ ΘΕΑΣΗΣ ΤΗΣ ΕΛΕΥΣΙΝΑΣ**

14 Μαΐου 2010

Δ Ι Α Ζ Ω Μ Α

Σωματείο «ΔΙΑΖΩΜΑ», Μπουμπουλίνας 30, Τ.Κ. 10682, Αθήνα
www.diazoma.gr / info@diazoma.gr

Την Παρασκευή 14 Μαΐου 2010 πραγματοποίησα με τον Κωνσταντίνο Μπολέτη, αρχιτέκτονα και αναστηλωτή του Διονυσιακού θεάτρου περιήγηση στο **ωδείο του Αγρίππα**, το οποίο βρίσκεται στην αρχαία αγορά της Αθήνας, στον αρχαιολογικό χώρο της Ελευσίνας και στο **θέατρο Διονύσου** στην Ικαρία Αττικής, κλείνοντας έτσι τον κύκλο των περιοδειών μου στους αρχαίους χώρους θέασης της Αττικής.

Από αριστερά διακρίνονται οι κ.κ. Σταύρος Μπένος, πρόεδρος του «ΔΙΑΖΩΜΑΤΟΣ», η κα Λέττα Σαραγά, αρχαιολόγος, υπεύθυνη στην αρχαία Αγορά, ο κος Κωνσταντίνος Μπολέτης, αρχιτέκτων - αναστηλωτής του θεάτρου του Διονύσου

Η πρώτη μας στάση ήταν στην αρχαία αγορά, στο ωδείο του Αγρίππα. Εδώ μας περίμενε η κα Λέττα Σαραγά, αρχαιολόγος, υπεύθυνη στην αρχαία Αγορά.

Στα μέσα του 6ου αι. π.Χ. ιδρύθηκε στα βορειοδυτικά του Ιερού Βράχου της Ακροπόλεως, ανάμεσα στους λόφους του Αρείου Πάγου και του Αγοραίου Κολωνού, η Αγορά των Αθηνών, η οποία για τους επόμενους τέσσερις τουλάχιστον αιώνες αποτέλεσε το κέντρο της πόλης των κλασικών και ελληνιστικών χρόνων.

Σ' αυτήν ανεγέρθηκαν τα σημαντικότερα δημόσια κτήρια και ιερά του άστεως και αναπτύχθηκε έντονη διοικητική, πολιτική, δικαστική, εμπορική, κοινωνική, πολιτιστική και θρησκευτική δραστηριότητα.

Τα πρώτα δημόσια κτήρια, η Νοτιανατολική Κρήνη και ο Βωμός των 12 Θεών, εμφανίστηκαν το 520 π.Χ., εποχή της τυραννίδας των Πεισιστρατιδών. Με την αλλαγή του πολιτεύματος και πάλι σε δημοκρατικό, το 508/7π.Χ. ξεκίνησε η έντονη οικοδομική δραστηριότητα στην Αγορά.

Η λεηλασία της Αγοράς από τα περσικά στρατεύματα το 480/479 π.Χ. μετέτρεψε πολλά από τα οικοδομήματά της σε ερείπια. Από το 2ο τέταρτο του 5ου αι. π.Χ. παρατηρήθηκε έντονη ανοικοδόμηση, η οποία συνεχίστηκε και μέσα στον 4ο αι. π.Χ. και συνδέεται άμεσα με την ακμή της Δημοκρατίας.

Τότε κατασκευάστηκαν η Ποικίλη Στοά, η Θόλος, το Νέο Βουλευτήριο, η Στοά του Διός Ελευθερίου, η Ν. Στοά Ι, το Νομισματοκοπείο, τα Δικαστήρια, ο Ναός του Ηφαίστου, ο Ναός του Απόλλωνα Πατρών, η Νοτιοδυτική κρήνη κ.ά. Την πολιτική παρακμή της Αθήνας που επέφερε η άνοδος του Μεγάλου Αλεξάνδρου στο βασίλειο της Μακεδονίας ακολούθησε η πολιτιστική ακμή του 2ου π.Χ. αιώνα. Η Αγορά της Αθήνας έλαβε την εποχή αυτή νέα μορφή με την ανέγερση των τριών μεγάλων στωικών οικοδομημάτων.

Μεγάλο πλήγμα στα οικοδομήματα της Αγοράς επέφερε η λεηλασία τους από τα στρατεύματα του Σύλλα το 86 π.Χ., ως τιμωρία επειδή οι Αθηναίοι τάχθηκαν με το μέρος του βασιλιά Μιθριδάτη του Πόντου και όχι των Ρωμαίων.

Παρά τις καταστροφές η πόλη γνώρισε νέα ακμή κατά τους χρόνους της αυτοκρατορίας του Οκταβιανού-Αυγούστου (27π.Χ.-14 μ.Χ) και του Αδριανού (117-138 μ.Χ.). Στο κεντρικό τετράγωνο της Αγοράς ανεγέρθηκαν το **Ωδείο** για να φιλοξενήσει τις μουσικές εκδηλώσεις, ο Νοτιοδυτικός και ο Νοτιανατολικός ναός για τη λατρεία της αυτοκρατορικής οικογένειας και μεταφέρθηκε αυτούσιος από την Παλλήνη ο Ναός του Άρη.

Τα υπολείμματα της θεμελίωσης του Ωδείου του Αγρίππα αποκαλύφθηκαν το 1934-1936, στα νότια των βάθρων με τα κολοσσιαία αγάλματα των Γιγάντων και Τριτώνων. Το ωδείο αυτό ήταν ένα μνημειώδες κτίσμα.

Το ωδείο και τα κολοσσιαία αγάλματα των Τριτώνων και Γιγάντων στο βάθος

Το κεντρικό κτίσμα περιβαλλόταν στις τρεις πλευρές του από διώροφες στοές, ενώ στη βόρεια έφερε πρόπυλο. Η κεντρική αίθουσα του μνημείου είχε τη χαρακτηριστική τριμερή διάρθρωση: κοίλο, ορχήστρα και προσκήνιο. Ο κεντρικός θεατρικός χώρος δεν ήταν ανεξάρτητος, αλλά αποτελούσε τμήμα ενός αρχιτεκτονικού περιβάλλοντος. Το ωδείο ανήκει τυπολογικά στην κατηγορία των πρώιμων ρωμαϊκών ωδείων, ορθογώνιας κάτοψης, χωρίς εσωτερικά στηρίγματα.

Λεπτομέρεια των εδωλίων του ωδείου

Η ορχήστρα του ωδείου

Το κοίλο του ωδείου αποτελείται από 18 ή 19 σειρές εδωλίων, χωρίς οριζόντιο, διαχωριστικό διάδρομο. Διέθετε έξι κερκίδες, οι οποίες χωρίζονταν από ακτινωτά διατεταγμένες κλίμακες. Η ορχήστρα καλυπτόταν από έγχρωμες μαρμαρίνες πλάκες. Στο κέντρο της υπήρχε μαρμαρίνος βωμός.

Η ανέγερση του ωδείου έγινε τον 1^ο αι. π.Χ. για τη διεξαγωγή μουσικών, ή άλλων παρόμοιων εκδηλώσεων. Κατά τα μέσα του 2^{ου} αι. μ.Χ. η οροφή του ωδείου Αγρίππα κατέρρευσε. Το πρόβλημα αυτό οδήγησε σε ριζική αναδιαμόρφωση του κεντρικού θεατρικού χώρου. Οι σειρές των εδωλίων μειώθηκαν, απομακρύνθηκε το πρόπυλο και η βόρεια στοά μετατράπηκε σε μια ανοιχτή στοά.

Οι Τρίτωνες και Γίγαντες

Το θριγκό (ανώτερο τμήμα) της στοάς υποβάσταζαν έξι πεσσοί με κορινθιακά κιονόκρανα και γλυπτές μορφές Τριτώνων και Γιγάντων στην πρόσθια πλευρά τους.

Το ωδείο τώρα λειτουργεί ως χώρος φιλοσοφικών και άλλων διαλέξεων, ενώ μουσικές και παρεμφερείς εκδηλώσεις διεξάγονταν πλέον στο νέο Ωδείο του Ηρώδη του Αττικού. Το 267 μ.Χ. το Ωδείο του Αγρίππα καταστράφηκε κατά την επιδρομή των Ερούλων και διατηρήθηκε σε ερειπιώδη κατάσταση έως το 400 μ.Χ. Τότε οικοδομήθηκε στη θέση του ωδείου ένα νέο μνημείο, πιθανότατα γυμνασιακό συγκρότημα.

Από αριστερά διακρίνονται οι κ.κ. Σταύρος Μπένος και Καλλιόπη Παπαγγελή

Επόμενος σταθμός μας ήταν ο αρχαιολογικός χώρος της Ελευσίνας, όπου μας ξενάγησε η επιμελήτρια αρχαιοτήτων κα Καλλιόπη Παπαγγελή, την οποία και ευχαριστούμε θερμά.

Η Ελευσίνα είχε μεγάλη ιστορική διάρκεια, η οποία ερμηνεύεται εύκολα λόγω της ευνοϊκής θέσης της πόλης σε καίριο σημείο, απ' όπου διέρχονται κύριες οδικές αρτηρίες που συνδέουν την Αττική με την υπόλοιπη Ελλάδα.

Παράλληλα το λιμάνι της, ασφαλισμένο από τους ανέμους μέσα σ' ένα κλειστό κόλπο, αποτελεί διέξοδο θαλάσσιας επικοινωνίας και κόμβο διαμετακομιστικού εμπορίου. Σ' αυτούς τους παράγοντες πρέπει να προστεθεί και το γεγονός ότι διέθετε εύφορη, καλλιεργήσιμη γη, το Θριάσιο Πεδίο, σημαντικό σιτοβολώνα της Αττικής.

Η αρχαιολογική σκαπάνη βεβαίωσε ότι η κατοίκηση στην ευρύτερη περιοχή της Ελευσίνας αρχίζει στην τρίτη προχριστιανική χιλιετία, στην Πρώιμη Εποχή του Χαλκού (2800-1900 π.Χ.). Στις πλαγιές του ανατολικού λόφου, μιας λοφοσειράς στη νοτιοδυτική γωνία του Θριάσιου πεδίου, αποκαλύφθηκαν θεμέλια σπιτιών της Μέσης Χαλκοκρατίας (1900-1600 π.Χ.), ενώ στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού

(1600-100 π.Χ.) ο οικισμός εξαπλώνεται και στους πρόποδες του λόφου, προς τα βόρεια και ανατολικά. Κύριο νεκροταφείο των οικισμών της Μέσης και της Ύστερης Χαλκοκρατίας εντοπίστηκε σε απόσταση περίπου 750μ. δυτικά του λόφου, κατά μήκος της αρχαίας οδού προς τα Μέγαρα. Κτερίσματα από τους εντυπωσιακούς τάφους του «Δυτικού Νεκροταφείου» εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της πόλης. Μια συστάδα προϊστορικών τάφων του «Δυτικού Νεκροταφείου» ταυτίστηκε με τον τάφο των «Επτά επί Θήβας», που αρχαίοι συγγραφείς αναφέρουν ότι βρισκόταν στην Ελευσίνα.

Στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού τοποθετούν οι ανασκαφείς του αρχαιολογικού χώρου την αρχή της λατρείας της Δήμητρας, ταυτίζοντας ένα μεγαροειδές οικοδόμημα μυκηναϊκών χρόνων που αποκαλύφθηκε κάτω από το κλασικό Τελεστήριο, ως τον πρώτο ναό της θεάς. Η υπόθεση αυτή ενισχύεται από τη μαρτυρία του «Ομηρικού Ύμνου εις Δήμητρα», ενός ποιήματος του 7^{ου} αι. π.Χ., που αναφέρει ότι στην εποχή της βασιλείας του Κελεού, δηλαδή στη Μυκηναϊκή περίοδο, χτίστηκε ο πρώτος ναός της Δήμητρας, με υπόδειξη της ίδιας της θεάς. Σύμφωνα με το μύθο η θεά Δήμητρα αναζητούσε την κόρη της Περσεφόνη, την οποία έκλεψε ο θεός του Άδη Πλούτων. Μεταμφιεσμένη σε γριά έφτασε στην Ελευσίνα και κάθισε στο Παρθένιο φρέαρ απαρηγόρητη για να ξεκουραστεί. Εκεί τη συνάντησαν οι κόρες του Κελεού και της πρόσφεραν φιλοξενία στ' ανάκτορα. Η θεά ευχαριστημένη από τη φιλοξενία ανέλαβε την ανατροφή του Δημοφώντα, γιού του Κελεού. Προκειμένου να του εξασφαλίσει την αθανασία τον άλειψε μυστικά με αμβροσία και τη νύχτα τον έβαζε πάνω στη φωτιά. Η βασίλισσα Μετάνειρα, κατάπληκτη από την ανάπτυξη του Δημοφώντα, παραφύλαξε μια νύχτα την τροφή και όταν την είδε να περνάει το κορμί του παιδιού της από τη φωτιά τρόμαξε και την έδιωξε από το παλάτι. Η θεά αποκάλυψε τότε την ταυτότητά της και διέταξε τον Κελεό να της χτίσει ναό κάτω από την πόλη και το τείχος, σε ύψωμα πάνω από το Καλλίχορο φρέαρ. Οργισμένη από θεούς και ανθρώπους η θεά κλείστηκε στο ναό, προκαλώντας ξηρασία και λιμό στη γη, μέχρι που πέτυχε την επιστροφή και την παραμονή της Κόρης για έξι μήνες το χρόνο στον επάνω κόσμο. Χαρούμενη τότε η Δήμητρα ξαναδίνει την ευφορία στη γη και διδάσκει στους Ελευσίνιους τα σεμνά όργια για την ηθική τους εξύψωση και την καλλιέργεια της γης.

Στην περίοδο που ακολουθεί, δηλαδή στην Πρωτογεωμετρική εποχή (1100-900 π.Χ.) παρατηρείται στην Ελευσίνα, όπως εξάλλου και στην υπόλοιπη Ελλάδα, μια δραματική μείωση του πληθυσμού, ως συνέπεια της θρυλούμενης «Καθόδου των Ηρακλειδών», δηλαδή των Δωριέων. Η κάμψη όμως αυτή δεν έχει μεγάλη διάρκεια, καθώς στην αμέσως επόμενη Γεωμετρική περίοδο (900-700 π.Χ.) η ανάπτυξη του οικισμού είναι έντονη, όπως τεκμαίρεται από τον αριθμό και τα κτερίσματα των τάφων του «Δυτικού Νεκροταφείου», αλλά και του «Νότιου Νεκροταφείου» που ερευνήθηκε στους πρόποδες του λόφου, προς την πλευρά της θάλασσας. Προς το τέλος της Γεωμετρικής Περιόδου, τον 8^ο αι. π.Χ., το Ιερό της Δήμητρας αποκτά Πανελλήνια ακτινοβολία, όπως μαρτυρούν οι γραπτές πηγές και τα ευρήματα. Το 760 π.Χ., σύμφωνα με δελφικό χρησμό και εξ' αιτίας του λιμού που ερήμωσε τότε την Ελλάδα, καθιερώθηκε γιορτή και θυσία στην Ελευσίνα για να εξευμενιστεί η Δήμητρα και να σταματήσει ο λιμός.

Η ανάπτυξη του Ιερού αυξάνεται ακόμη περισσότερο στην Αρχαϊκή εποχή (7ος και 6ος αι. π.Χ.) και τα ονόματα γνωστών ιστορικών μορφών της περιόδου αυτής συνδέονται με την Ελευσίνα. Με τον Σόλωνα συσχετίζεται η οικοδομική φάση του ναού της θεάς που χρονολογείται στις αρχές του 6ου αι. π.Χ. Τότε με ειδικό νόμο που θεσπίζεται κατατάσσονται τα Ελευσίνια στις ιερές αθηναϊκές τελετές. Στον Πεισίστρατο αποδίδεται όχι μόνο το Τελεστήριο του τέλους του 6ου αι. π.Χ. αλλά και μια σειρά άλλων έργων, όπως η εντυπωσιακή οχύρωση του Ιερού και της ακροπόλεως.

Στο τελευταίο τέταρτο του 6ου αι. π.Χ., γεννήθηκε στην Ελευσίνα ο μεγάλος Τραγικός ποιητής Αισχύλος (525-456 π.Χ.). Κατά την τελευταία δεκαετία του 6ου αι. π.Χ. με τη δημοκρατική μεταρρύθμιση του Κλεισθένη (508-504 π.Χ.) και τη διοικητική διαίρεση της πόλεως-κράτους των Αθηνών σε δέκα φυλές, η Ελευσίνα εντάσσεται στην Ιπποθωντίδα και αποτελεί έκτοτε έναν από τους δήμους της φυλής αυτής. Η άνθιση της πόλης και του Ιερού διακόπτεται κατά τη διάρκεια των Περσικών πολέμων. Ο Αισχύλος και ο αδελφός του Κυνέγειρος διακρίνονται στους αγώνες κατά των εισβολέων.

Το 480 π.Χ. η επέλαση των περσικών στρατευμάτων έχει καταστροφικές συνέπειες καθώς αφήνουν πίσω τους την πόλη και το Ιερό της Δήμητρας γεμάτο ερείπια και στάχτες. Μετά τη νικηφόρο έκβαση της ναυμαχίας της Σαλαμίνας και της μάχης των Πλαταιών οι Έλληνες αποφασίζουν να μην αποκαταστήσουν για ένα διάστημα τα βεβηλωμένα Ιερά τους, αλλά να τα αφήσουν ως μάρτυρες της βαρβαρότητας και της ασέβειας των Περσών.

Όταν όμως η δημοκρατική εξουσία περιήλθε στον Περικλή, άρχισε μια νέα λαμπρή οικοδομική περίοδος για την Ελευσίνα και το Ιερό της. Ο φωτισμένος ηγέτης διέβλεψε τις δυνατότητες αίγλης που προσέδιδε στην πόλη-κράτος των Αθηνών η φήμη ενός Πανελλήνιου Ιερού όπως αυτό της ελευσίνιας Δήμητρος. Αναθέτει σε έναν από τους αρχιτέκτονες του Παρθενώνα, τον Ικτίνο, την ανοικοδόμηση του Τελεστηρίου. Παράλληλα με το Ιερό, αναπτύσσεται και η πόλη.

Ο δήμος των Ελευσίνιων κατά την κλασική και ελληνιστική περίοδο ήταν ένας από τους σημαντικότερους της Αττικής, με πολλές βουλευτικές ψήφους. Προσποριζόταν εισοδήματα από τις καλλιέργειες στην πεδιάδα, από τα λατομεία του ελευσινιακού λίθου αλλά και από το λιμάνι του, που διέθετε τεχνητό λιμενοβραχίονα, ίχνη του οποίου διασώζονταν μέχρι τα νεώτερα χρόνια. Η ισχυρή οχύρωση του λόφου της ακροπόλεως, ενισχυμένη από φρουρά Εφήβων που εκτελούσαν εδώ τη στρατιωτική τους θητεία, αποτελούσε καταφύγιο όχι μόνο των Ελευσίνιων αλλά και των μικρότερων γειτονικών δήμων.

Όμως η περιοχή της Ελευσίνας, ακριβώς επειδή αποτελούσε τη δυτική μεθόριο της πόλεως-κράτους των Αθηνών, δεν ήταν δυνατόν να διαφύγει τις δηώσεις και τις καταστροφές κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου, μολονότι οι Σπαρτιάτες σεβάστηκαν το Ιερό. Μετά το πέρας του πολέμου οι Τριάκοντα οχυρώνουν την Ελευσίνα και εδώ καταφεύγουν οι οπαδοί των ολιγαρχικών μετά την επικράτηση του Θρασύβουλου και των δημοκρατικών το 403 π.χ..

Ο διχασμός αυτός του αθηναϊκού κράτους διήρκεσε πολύ λίγο και σύντομα ο δήμος των Ελευσίνιων επανήλθε στο κράτος των Αθηνών και έκτοτε αποτέλεσε αναπόσπαστο τμήμα του και προπύργιο του. Μάλιστα, προς ενίσχυση της άμυνας της πόλεως χτίστηκε, κατά την ελληνιστική περίοδο, ένα οχυρό στην κορυφή του δυτικότερου λόφου, ο οποίος ως βραχώδης και απόκρημνος παρέμενε εκτός του οικισμού. Μόνο στην πλαγιά του υπήρχε ένα ιερό σπήλαιο αφιερωμένο στον Πάνα και τις νύμφες. Από επιγραφικές μαρτυρίες συνάγεται ότι το στάδιο και το θέατρο της Ελευσίνας βρίσκονταν στους νότιους πρόποδες του ανατολικού λόφου, έξω από τα τείχη της ακροπόλεως, στη θέση όπου στα νεώτερα χρόνια χτίστηκαν εργοστάσια.

Η εποχή της Ρωμαϊκρατίας είναι περίοδος ανάδειξης του Ιερού της Ελευσίνας ως θρησκευτικού κέντρου οικουμενικής σημασίας. Αρκετοί Ρωμαίοι αυτοκράτορες μνήθηκαν στα Ελευσίνα Μυστήρια και έδειξαν έμπρακτα την εύνοια τους προς το Ιερό και την πόλη. Την περίοδο τα ρωμαϊκής Δημοκρατίας (1ος αι. π.χ.-1ος αι. μ.Χ.) χτίστηκαν τα Μικρά Προπύλαια του Ιερού από τον Κλαύδιο Άλπιο Πούλχερ.

Στην Αυτοκρατορική περίοδο, τον 2^ο αι. μ.Χ., διαμορφώθηκε η πλακόστρωτη αυλή του Ιερού και κατασκευάστηκαν οι δύο θριαμβικές αψίδες, ο ναός της Προπυλαίας Αρτέμιδος, η Κρήνη και τα μνημειώδη Μεγάλα Προπύλαια. Μετά την καταστροφική επιδρομή των βαρβάρων Κοστοβόκων, το 170 μ.Χ., ανακατασκευάστηκε και διευρύνθηκε το Τελεστήριο. Τον 2^ο αι. μ.Χ. κατασκευάζονται επίσης η λίθινη τετράτοξη γέφυρα του ελευσινιακού Κηφισού και το Υδραγωγείο, ένα τεράστιο τεχνικό έργο που έφερνε νερό από τις πηγές της Πάρνηθας για τις ανάγκες του Ιερού και της πόλης της Ελευσίνας.

Τμήματα του ρωμαϊκού υδραγωγείου σώζονται κατά μήκος της ανατολικής πλευράς της σημερινής οδού Δήμητρος, ενώ η γέφυρα του Κηφισού, στη διασταύρωση της Ιεράς Οδού με τη Νέα Εθνική Οδό, αποτελεί ένα από τα καλύτερα σωζόμενα δείγματα ρωμαϊκής γεφυροποιίας. Όλα αυτά τα δημόσια έργα και κυρίως η οικουμενική φήμη των Μυστηρίων, μετατρέπουν την Ελευσίνα σε μια ευημερούσα πόλη. Έξω από τον περίβολο του Ιερού αναπτύσσεται ένας ολόκληρος τομέας εξυπηρέτησης των προσκυνητών, με πανδοχεία, λουτρά και τόπους εστίασης.

Ανασκαφές στο χώρο για την αποκάλυψη του ιερού άρχισε στις αρχές του περασμένου αιώνα η εταιρία των Dilettanti και συστηματικά από το 1882 ως σήμερα η Ελληνική Αρχαιολογική Εταιρία.

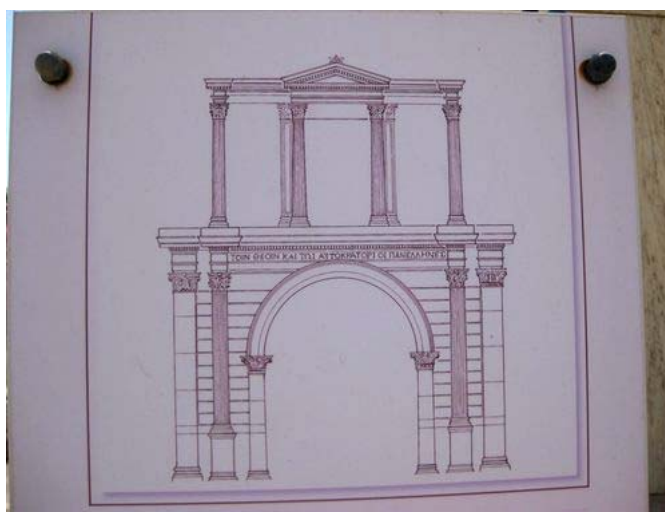
Άποψη της αυλής

Διασχίζοντας το τελευταίο τμήμα της Ιεράς Οδού φτάσαμε στη μεγάλη αυλή, η οποία εκτείνεται μπροστά στην επίσημη βόρεια είσοδο του ιερού, τα Μεγάλα Προπύλαια. Η αυλή, έργο των ρωμαϊκών αυτοκρατορικών χρόνων, μήκους 65μ. και πλάτους 40μ., έχει σχήμα ακανόνιστου ορθογωνίου και είναι στρωμένη με μεγάλες μαρμάρινες ορθογώνιες πλάκες. Αποτελούσε το κέντρο συγκέντρωσης των πιστών, για την προετοιμασία και την παρακολούθηση της πομπής των Ελευσινίων και άλλων ιεροτελεστιών. Οι Ρωμαίοι φρόντισαν ιδιαίτερα την αυλή και την στόλισαν με λαμπρά οικοδομήματα.

Στη ΝΔ γωνία της αυλής υπάρχει μια κρήνη του 2^{ου} αι. μ. Χ., η οποία αποτελείται από δεξαμενή και μαρμάρινο κρηπίδωμα με οχτώ λεκανοειδείς κοιλότητες. Κοντά στην κρήνη υπάρχει βρίσκεται πρόχειρα αναστηλωμένο ένα αέτωμα και διάφορα αρχιτεκτονικά μέλη που ανήκουν στην ανατολική αφίδα.

Το αέτωμα της ανατολικής αφίδας

Γραφική αποκατάσταση της αφίδας

Η αφίδα, από πεντελικό μάρμαρο, κορινθιακού ρυθμού είχε ύψος 16μ. Στο κάτω τμήμα της σχηματιζόταν τόξο. Στο επιστύλιο ήταν χαραγμένη η αφιερωματική επιγραφή: «ΤΟΙΝ ΘΕΟΙΝ ΚΑΙ ΤΩ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙ ΟΙ ΠΑΝΕΛΛΗΝΕΣ» Το τμήμα της αφίδας πάνω από το τόξο είχε διαιρεθεί με κορινθιακούς κίονες σε τρία μέρη. Πάνω από το μεσαίο υπήρχε υψωνόταν το αέτωμα, που βρίσκεται σήμερα στη βάση της αφίδας.

Αμέσως μπροστά από την είσοδο του αρχαιολογικού χώρου σώζονται τα θεμέλια ημικυκλικού κτίσματος, μιας **εξέδρας**, απ' όπου διάφοροι αξιωματούχοι του ιερού παρακολουθούσαν τη άφιξη της πομπής των Ελευσινίων ή διάφορες άλλες θυσίες και τελετουργίες προς τιμήν των θεών. Το μνημείο αυτό εντάσσουμε στην οικογένεια των χώρων θέασης και ακρόασης.

Στα νότια της αυλής συναντήσαμε το Καλλίχορο φρέαρ. Είναι κατασκευασμένο από γκριζογάλαζη ελευσινιακή πέτρα και σύμφωνα με το πολυγωνικό σύστημα τοιχοποιίας. Το στόμιο του φρέατος σχηματίζουν λίθινοι επάλληλοι ομόκεντροι δακτύλιοι.

Το Καλλίχορο φρέαρ

Στο πηγάδι αυτό ξαπόστασε σύμφωνα με τον Ομηρικό Ύμνο η θεά Δήμητρα, όταν έφτασε στην Ελευσίνα.

Τα Μεγάλα Προπύλαια του ιερού

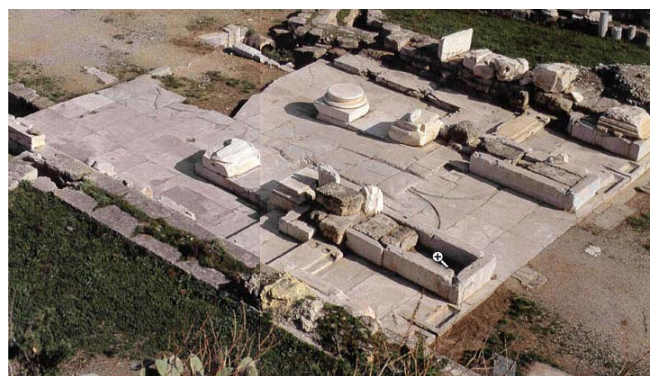
Στο κέντρο της νότιας πλευράς της αυλής, στραμμένα προς την Αθήνα, σώζονται τα **Μεγάλα Προπύλαια**, τα οποία αποτελούσαν την κύρια είσοδο του ιερού στους ρωμαϊκή εποχή. Αυτά αντικατέστησαν πιθανώς τον παλαιότερο κιμώνειο πυλώνα. Τα Προπύλαια αποτελούνταν από δύο πρόπυλα, ένα εξωτερικό βόρειο και ένα εσωτερικό νότιο, τα οποία είχαν από έξι δωρικούς κίονες στην πρόσοψη. Πέντε είσοδοι, προσιτές από την εξωτερική αυλή με κλίμακα έξι βαθμίδων οδηγούσαν στο νότιο πρόπυλο. Κοντά στο νότιο πρόπυλο υπήρχε εγκάρσιος τοίχος που διαιρούσε το κτίριο σε δύο άνισα τμήματα. Πίσω από τους δύο κεντρικούς δωρικούς κίονες του βόρειου προπύλου υπήρχαν έξι ιωνικοί κίονες σε δύο σειρές. Οι δωρικοί κίονες επιστέφονταν από θριγκό, ζωφόρο και αέτωμα.

Στο τύμπανο του αετώματος υπήρχε ανάγλυφη προτομή αυτοκράτορα πάνω σε αφίδα.

Η κατασκευή των Προπυλαίων αποδόθηκε κατά καιρούς στον Αδριανό, τον Αντωνίνο τον Ευσεβή και το Μάρκο Αυρήλιο.

Αφήνοντας τα Μεγάλα Προπύλαια συναντήσαμε τα **Μικρά Προπύλαια**, την είσοδο του κυρίως χώρου του ιερού. Αυτά χτίστηκαν πάνω στο βόρειο πυλώνα της εποχής του Πεισιστράτου από μάρμαρο Πεντέλης και αφιερώθηκαν σύμφωνα με τη λατινική επιγραφή του επιστύλιου στη Δήμητρα από τον Appius Claudius Pulcher, ύπατο του 54 μ.Χ.

Τα Μικρά Προπύλαια

Στη βόρεια πρόσοψή του εκτείνεται μια αυλή στρωμένη με πλάκες. Στο βάθος της αυλής μια στεγασμένη είσοδος σχημάτιζε ένα βαθύ πρόθυρο με δύο κορινθιακούς κίονες στα βόρεια και δύο παραστάδες στα νότια. Στη νότια πρόσοψη υπήρχε ένα δίστυλο προστώο, το επιστύλιο του οποίου υποβάσταζαν Καρυάτιδες.

Από τα Μικρά **Προπύλαια**, τμήμα της εσωτερικής Ιεράς Οδού ή Πομπικής οδηγούσε στο Τελεστήριο.

Ακολουθώντας την Πομπική Οδό μέσα στο ιερό, συναντήσαμε δεξιά στην πλευρά του σπηλαιώδους βράχου τον τριγωνικό αναλημματικό περίβολο του Πλουτωνείου του 4^{ου} σι. π.Χ.

Μέσα στην αυλή του περιβόλου βρέθηκαν τα θεμέλια μικρού κτιρίου, του ναού του Πλούτωνα. Μέσα στο χώρο αυτό οι πιστοί ίσως παρακολουθούσαν την αναπαράσταση της ετήσιας επιστροφής της Κόρης στην Ελευσίνα.

Πλουτώνειο

Αμέσως νότια του Πλουτωνείου, λαξευμένη στην ανατολική πλαγιά του βράχου, σώζεται μια εξέδρα που γίνεται προσιτή από την Πομπική οδό με βαθμίδες επίσης λαξευμένες στο βράχο. Από την εξέδρα αυτή ομάδες πιστών ενδεχομένως παρακολουθούσαν κάποια δρώμενα που αποτελούσαν μέρος του εορτασμού. Ακριβώς μπροστά στην εξέδρα, πάνω στο κατάστρωμα της πομπικής οδού, διακρίνεται μια χαμηλή προεξοχή του εδάφους, η οποία κατά παράδοξο τρόπο δεν εξομαλύνθηκε για τη διέλευση της οδού, αλλά προβάλλει πάνω στην πορεία του επισκέπτη.

Είναι πιθανό το χαμηλό έξαρμα να παρέμεινε αλάξευτο επειδή αποτελούσε κάποιο από τα ιερά σημάδια του χώρου, πιθανότατα την «αγέλαστο πέτρα» του μύθου. Επάνω της κάθισε η θεά πενθώντας το χαμό της κόρης της.

Η εξέδρα νότια του Πλουτωνείου

Οι θεατές από την εξέδρα ίσως παρακολουθούσαν την ιέρεια της Δήμητρας να υποδύεται τη θλιμμένη θεά. Η εξέδρα αυτή εντάσσεται στην οικογένεια των χώρων θέασης και ακρόασης.

Στο νότιο άκρο της Πομπικής Οδού συναντούμε τη βορειοανατολική θύρα του Τελεστηρίου, το οποίο εντάσσεται στην οικογένεια των χώρων θέασης και ακρόασης.

Το **Τελεστήριο** ήταν το σημαντικότερο και ιερότερο κτίριο.

Το Τελεστήριο

Συνολική άποψη του Τελεστηρίου

Τα σημερινά ερείπια του Τελεστηρίου ανήκουν στις τέσσερις τελευταίες οικοδομικές φάσεις. Το τετράγωνο σχήμα του οφείλεται στο σχέδιο που εκτόνησε ο Ικτίνος, το οποίο όμως λόγω κατασκευαστικών δυσκολιών και το θάνατο του Περικλή δεν ολοκληρώθηκε.

Στη μεταπερίκλεια περίοδο τρεις αρχιτέκτονες συνέχισαν την ανοικοδόμησή του. Ο Κόροιβος, ο οποίος τοποθέτησε 42 κίονες για τη στήριξη της οροφής του.

Τα στηρίγματα των κίωνων στο εσωτερικό του Τελεστηρίου

Επόμενος ο Μεταγένης, ο οποίος τοποθέτησε πάνω από τα επιστύλια ένα διάζωμα και μια δεύτερη σε ύψος σειρά κίωνων. Τέλος ο Ξενοκλής στέγασε την αίθουσα και τοποθέτησε στο κέντρο της ένα οπαίο για φωτισμό και αερισμό της αίθουσας. Στα χρόνια του Δημητρίου του Φαληρέα προστέθηκε στην ανατολική πλευρά η φιλώνειος στοά, η οποία πήρε το όνομά της από τον ελευσίνιο αρχιτέκτονα Φίλωνα. Η στοά είναι δωρικού ρυθμού με δεκατέσσερις κίονες. Στους αυτοκρατορικούς χρόνους το Τελεστήριο κάηκε από τους επιδρομείς Κοστοβώκους. Η ανακατασκευή του Τελεστηρίου αποδίδεται στον Αντωνίνο Πίο, ή στο Μάρκο Αυρήλιο.

Οι βαθμίδες του κοίλου

Το Τελεστήριο

Σε κάθε μια από τις πλευρές του Τελεστηρίου υπήρχαν εσωτερικά οχτώ σειρές βαθμίδων, από τις οποίες οι μουόμενοι παρακολουθούσαν τα μυστήρια. Οι βαθμίδες αυτές, είτε ήταν λαξευμένες στο βράχο, όπου

αυτός υπήρχε, ή ήταν τεχνητά κατασκευασμένες με λιθόπλινθους, επικαλυμμένες στη Ρωμαϊκή Εποχή με μάρμαρο. Στο κέντρο της αίθουσας του Τελεστηρίου υπήρχε το Ανάκτορο, ένα ορθογώνιο οίκημα, όπου ήταν τοποθετημένα τα ιερά σύμβολα της Δήμητρας.

Η νότια αυλή και το βουλευτήριο

Επόμενο μνημείο, το οποίο εντάσσουμε στην οικογένεια των χώρων θέασης και ακρόασης είναι το βαθμιδωτό άνδηρο.

Στη δυτική πλευρά της νότιας αυλής, μεταξύ του νοτίου τοίχου του Τελεστηρίου και της στοάς του λυκούργειου περιβόλου, είναι λαξευμένο στο φυσικό βράχο ένα άνδηρο, ρωμαϊκής εποχής. Από εδώ το πλήθος παρακολουθούσε κάποιο θέαμα που διαδραματιζόταν στη νότια αυλή.

Το βαθμιδωτό άνδηρο

Κατόπιν συνεχίσαμε με την κα Καλλιόπη Παπαγγελή και τον κo Κωνσταντίνο Μπολέττη για το δήμο Διονύσου Αττικής. Επόμενη στάσης μας ήταν στον αρχαιολογικό χώρο στην Ραπεντώσα Αττικής, γνωστός και ως «**βωμός Διονύσου**».

Εδώ μας περίμεναν ο δήμαρχος Διονύσου, Σπύρος Δαρδαμάνης και οι αρχαιολόγοι Σταματίνα Κασσανδρή, Δημήτρης Παλαιολόγος και Στεφανοπούλου.

Από αριστερά διακρίνονται οι κ.κ. Μπολέττης Κωνσταντίνος, αρχιτέκτων-αναστηλωτής του Διονυσιακού θεάτρου, η Μαρία Στεφανοπούλου, αρχαιολόγος, η Καλλιόπη Παπαγγελή, η επιμελήτρια αρχαιοτήτων της Ελευσίνας, η Σταματίνα Κασσανδρή, αρχαιολόγος και ο Δημήτρης Παλαιολόγος, αρχαιολόγος

Ο «Διόνυσος» ανήκε στην αρχαιότητα στον δήμο Ικαρίας, ένα σημαντικό Δήμο της αρχαίας Αθήνας που εκτεινόταν στους πρόποδες του Πεντελικού όρους. Στην Ραπεντώσα, στα τέλη του 19ου αιώνα ένας Γερμανός περιηγητής παρατηρεί τα χαλάσματα μιας χριστιανικής εκκλησίας (πιθανότατα του Αγίου Διονυσίου), στα οποία βρίσκει εντοιχισμένα διάφορα μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη, επιγραφές, μέχρι και ένα άγαλμα. Ενημερώνει την αμερικάνικη σχολή κλασσικών σπουδών και στις 30/01/1888 ξεκινούν ανασκαφές υπό τον Carl D. Buck.

Από τα πρώτα ανασκαφικά ευρήματα επιβεβαιώνεται πως η θέση είναι το κέντρο του δήμου Ικαρίας, διάσημου για την λατρεία του θεού Διονύσου. Μάλιστα βρέθηκε και το λατρευτικό άγαλμα του θεού που τον απεικονίζει καθιστό να κρατά βοιωτικό κάνθαρο.

Ο Διόνυσος ήταν θεός της αμπέλου και του οίνου, άρα και της μέθης. Στον Αθηναίο (Π, 11) υπάρχει η «κατάθεση» του Σιμωνίδη, που λέει πως «από τη μέθη ξεπήδησε η κωμωδία και η τραγωδία στην Ικαρία». Ο Θέσπις ήταν αυτός που ξεχώρισε πρώτη φορά ένα μέλος του χορού (πιθανότατα τον ίδιο), και παρέμβαλε στο διθυραμβικό άσμα του χορού, άλλο μέλος. Ο εξάρχων λοιπόν του χορού που φορούσε προσωπίο αρχίζει με τον Θέσπι διάλογο με τον χορό – αποκρίνεται δηλ στον χορό – και έτσι γεννιέται ο πρώτος υποκριτής/ηθοποιός, η πρώτη τραγωδία. Είναι γνωστό πως η πρώτη τραγωδία του Θέσπι σύμφωνα με την παράδοση «ανέβηκε» στα μεγάλα ή «εν άστυ» Διονύσια κατά την 61η Ολυμπιάδα.

Ο Θέσπις ήταν από τον Δήμο Ικαρίας της Αττικής και πριν ακόμα ανεβάσει την πρώτη τραγωδία του στα μεγάλα Διονύσια, είχε ξεκινήσει αυτό το «είδος» από τις εορτές του δήμου του, στα μικρά Διονύσια, λατρευτικό κέντρο του οποίου δήμου με θέατρο είναι ο αναφερόμενος εδώ αρχαιολογικός χώρος.

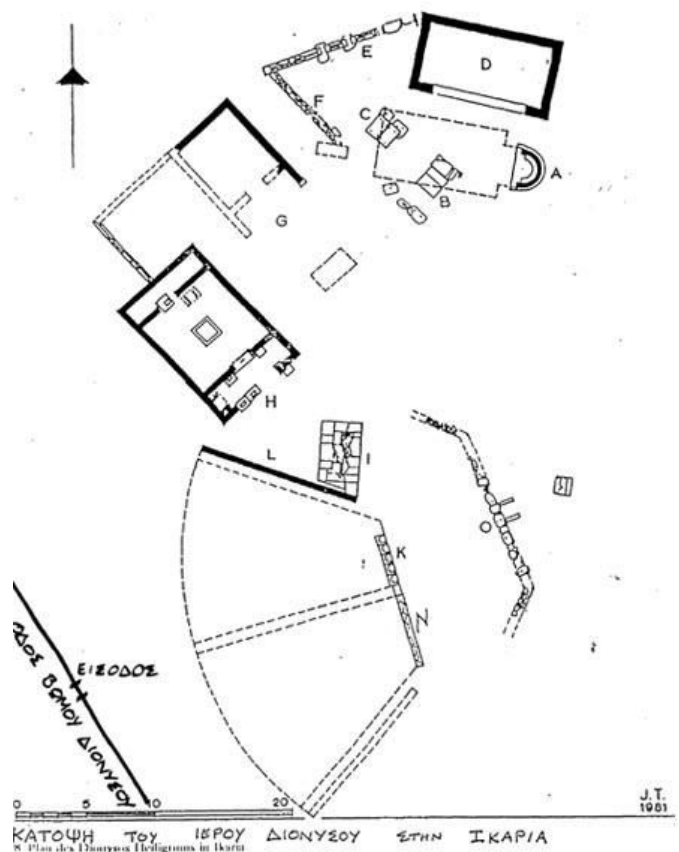
Ο αρχαιολογικός χώρος μεταξύ άλλων διέθετε θέατρο,

Ναό του πυθίου Απόλλωνα (H),

Βωμό (I),

(πιθανότατα) ναό του Διονύσου (D)

και το χορηγικό μνημείο (A).

Η κάτοψη του αρχαιολογικού χώρου

Το χορηγικό μνημείο

Το χορηγικό μνημείο των Αγνία, Ξανθίπτου, Ξανθίδη χρονολογείται στον 4ο αιώνα και σήμερα είναι αναστηλωμένο.

Το θέατρο στο ιερό του **Διονύσου** (μνημείο Κ, Ν στην κάτωψη) κατασκευάστηκε τον 4ο αιώνα π.Χ. Ανασκάφηκε το 1888 από Carl D. Buck. Βρέθηκε η προεδρία του από πέντε μαρμάρινους θρόνους και μέρος της ορχήστρας. Η ορχήστρα είχε πλάτος 19 μ.

Το τμήμα της ορχήστρας του θεάτρου που έχει αποκαλυφθεί

Οι μαρμάρινοι θρόνοι του θεάτρου που έχουν αποκαλυφθεί

Το θέατρο δε διέθετε κερκίδες, ενώ για την κατασκευή του κοίλου είχε χρησιμοποιηθεί το πρανές λόφου. Αργότερα, το 19^ο αι. μ.Χ. το πρανές του λόφου ισοπεδώθηκε κατά τη διάνοιξη δρόμου. Σήμερα διατηρούνται μόνο ίχνη της ορχήστρας του.